

[Sayı/Issue: 28, Aralık/December 2025]

İBRAHİM HALİL'İN NASİHATNÂME TÜRÜNDEKİ MANZUM ESERİ: TULÛÂT

Ibrahim Halil's Religious and Moral Work in Verse Advicenote: Tulûât

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Kasım 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Ocak 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan 2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.51592/kulliyat.1816248

Ramazan Çelik

Dr. Öğr. Üyesi

Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı

<https://orcid.org/0000-0002-0048-0126>

ramazancelik129@gmail.com

Ahsen Mücahide Özçelik

Yüksek Lisans Öğrencisi

Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ve Sanatları
Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı

<https://orcid.org/0009-0009-6861-3931>

m.ahsen28012014@gmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmektedir / gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atf Bilgisi:

Çelik, R. (2025). İbrahim Halil'in Nasihatnâme Türündeki Manzum Eseri: Tulûât. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 28(Aralık): 43-73.

<https://doi.org/10.51592/kulliyat.1816248>

Sorumlu Yazar:

Ahsen Mücahide ÖZÇELİK, m.ahsen28012014@gmail.com

Özet

Nasihat insan ve toplumlara yön gösteren sözlü ve yazılı anlatım biçimidir. İnsanlar için bir pusula niteliği taşıyan bu sözlü gelenek, zamanla yazıya aktarılmış ve böylece nasihatnâme türü ortaya çıkmıştır. Türk kültüründe ilk yazılı nasihat örneklerine *Orhun Abideleri*'nde rastlanır. Bu gelenek zamanla gelişip zenginleşerek güçlü bir kültürel mirasa dönüşmüştür. Her dönemde varlığını sürdüren bu edebî tür, günümüze kadar devamlılığını korumuştur. Bu çalışmanın konusu, nasihatnâme türünün XX. yüzyıldaki temsilcilerinden biri olan İbrahim Halil ve onun *Tulûât* adlı eseridir. Osmanlı'nın son döneminde yaşadığı ve hukuk mektebi mezunu olduğu dışında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan İbrahim Halil adlı şairin *Tulûât*'ı, şimdiye kadar üzerinde herhangi bir akademik çalışma yapılmamış bir nasihatnâmedir. Matbu Arap harfleriyle basılan, bir mukaddime ve on yedi şiirden oluşan eser dönemin padişahı V. Mehmed Reşad'a (1909-1918) ithaf edilmiştir. Beyitlerle yazılan şiirlerin teknik açıdan kusurlu oluşu, vezin ve kafiye bakımından zaman zaman aksaklıklar göstermesi, şairin biçimden çok içeriğe önem verdiğini göstermektedir. Eserde ağırlıklı olarak dinî ve ahlakî temalar işlenmiştir. Şair, dünyanın faniliği ve ahiretin ebediliği üzerine düşüncelerini dile getirirken insanın Allah'ın emirlerine uygun yaşaması, rızasını gözetmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca boş ve faydasız işlerden uzak durulması, vaktin kıymetinin bilinmesi ve zamanın hayırlı işlerde değerlendirilmesi gerektiği yönünde nasihatlerde bulunmuştur. Bu yönüyle *Tulûât*, Osmanlı'nın son dönemindeki dinî, ahlakî şiir geleneğinin sade bir örneğini teşkil etmektedir. Şiirlerin dili, üslubu ve muhtevası incelendiğinde, eserin didaktik bir amaç taşıdığı, genç okuyuculara veya muhatabına öğüt verme gayesi güttüğü anlaşılmaktadır. Bu makalede, *Tulûât*'ın şekil, muhteva, dil ve anlatım özellikleri incelenmiş ayrıca çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk İslam Edebiyatı, Manzume, Nasihatnâme, İbrahim Halil, *Tulûât*.

Abstract

Advice is a form of oral and written expression that guides individuals and societies. This oral tradition, which contains a compass for society, has been continuously transferred to writing, thus giving rise to the genre of advice literature (nasihatnâme). The first written examples of advice in Turkish records are found in the *Orkhon Inscriptions*. This tradition has developed and enriched itself, transforming into a powerful cultural heritage. This literary genre, which continued its existence in its time, has maintained its continuity to the point of decay. The subject of this work is İbrahim Halil, one of the figures of the 20th century who wrote advice literature, and his work titled *Tulûât*. İbrahim Halil, a poet who lived in the late Ottoman period and is known only for being a graduate of law school, wrote *Tulûât*, a work of advice literature that has remained unstudied in any academic study until its discovery. Printed in Arabic script, the work consists of an introduction and seventeen poems, and is dedicated to the Sultan of the time, Mehmed V Reşad (1909-1918). The technical flaws in the couplets of the poems, and the occasional irregularities in meter and rhyme, indicate that the poet prioritized content over form. The work predominantly deals with religious and moral themes. While expressing his thoughts on the transience of this world and the eternity of the hereafter, the poet emphasizes the need for humans to live in accordance with God's commands and to seek His pleasure. He also advises against idle and useless pursuits, stressing the importance of valuing time and using it for virtuous deeds. In this respect, *Tulûât* constitutes a simple example of the religious and moral poetry tradition of the late Ottoman period. An examination of the language, style, and content of the poems reveals a didactic purpose, aiming to offer advice to young readers or the intended audience. This article examines the form, content, language, and narrative characteristics of *Tulûât* and includes a transcribed text.

Key Words: Turkish Islamic Literature, Poem, Nasihatnâme, İbrahim Halil, *Tulûât*.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en kadim iletişim araçlarından biri olan nasihat, kişinin bilgi ve tecrübelerini başkalarına aktararak kılavuzluk yapmasıdır. Arapçadan dilimize gelen sözcüğün Türkçesi “öğüt”, Farsçası “pend”dir. Nasihat, kalbin temiz ve saflığını ifade eden *nush* kökünden türemiştir. Bu kelime “öğüt, akıl verme, rehberlik etme, güzel önerilerde bulunma, İslam’ın pratik hayata aktarılması, bilenin bilmeyene öğretmesi ve hatırlatması için verdiği öğütler” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Doğan t.y.: 142; Çağrııcı 2006: 408).

İnsan varoluşu gereği hata yapmaya yatkındır. İnsanın hem öz değerlendirmeleri hem de çevreden aldığı geri bildirimler bu hatalarını fark etmesini mümkün kılmaktadır. Bu farkındalık aşamasında, kişi yaşadığı deneyimleri bilgi ve tecrübeye dönüştürür. Elde edilen tecrübelerin sonraki nesillerle paylaşılması yönündeki eğilim ise nasihat geleneğini ortaya çıkarmıştır. Toplumda insanların davranışlarını inşa ve irşat etme işlevi gören nasihat; özellikle tecrübeli, yaşça olgun, ilim, irfan ve itibar sahibi kişiler tarafından verilmektedir. Nasihat toplumsal düzenin korunmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nasihat kültürü, yalnızca kişisel ilişkilere özgü kalmamış, hemen her meslek grubu tarafından benimsenmiş bir davranış hâline gelmiştir. Benzer şekilde nasihat, Müslüman toplumların edebî kültüründe de kıymetli bir yere sahiptir. Bu anlayışın temelinde *Kur’ân-ı Kerim*’de Lokman suresinde zikri geçen şu ayetlerin etkisi olduğu söylenebilir: “Lokmân, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah’a ortak koşma! Doğrusu şirk büyük bir zulümdür, demişti.” (Lokman 31/13), “Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.” (Lokman 31/16).¹

Hz. Peygamber’in (sav) “Din nasihattir.” hadisi de (Yılmaz 2013: 87) nasihat kültürünün İslam toplumlarında yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu anlayıştan hareketle İslam âlimleri ve şairler, nasihatın bireysel ve toplumsal değeri konusunda derin bir şuur taşımış, nasihate dair eserler kaleme almış, değer aktarımını metinleştirmişlerdir (Özcan 2010: 62). Bu konuda yazılan eserler çoğunlukla *nasihatnâme* ve *pendnâme* olarak adlandırılrsa da “Bahr-ı Nasâyih, Ahlâknâme, Bûstan-ı Nasâyih, Te’dibnâme, Nasâyih-i Şubbân, Tehzîbü’ş-Şiyem, Âyine-i Nasihat, Öğüt Risâlesi, Pend-i Ricâl, Mürşidü’l-Ubbâd, İbretnâme, Câmi’u’n-Nasâyih, Mir’âtü’l-Ahlâk, Hayriyye, Gülşen-âbâd, Dil-güşâ” gibi isimlerle de literatürde yerini almıştır (Canım 2016: 211).

Özellikle toplumların dağılma dönemlerinde kaleme alınan pendnâmeler, genellikle halka yönelik eserlerden olup bu sebeple sade ve anlaşılır bir üslup ile yazılmışlardır (Pala 2006: 409; Yıldız 2002: 58-59). Okuyucularını her bakımdan belli bir olgunluk seviyesine çıkarmayı hedefleyen eserlerde,

¹ Ayet mealleri, TDV açıklamalı *Kur’ân-ı Kerim* mealinden alınmıştır (Kur’ân-ı Kerim Meali 2017).

muhatapın iç dünyasına da ulaşılacak istenmiş; bunun için de dinî, ahlakî ve sosyal kaidelerden yararlanılmıştır. Öğütlerin tesirini güçlendirmek için atasözü ve halk deyimlerine başvurulmuştur. Sadece kelam-ı kibarlar ile değil ilgili *Kur'ân* ayetleri ve hadislerle de desteklenen manzum nasihatler, nazma çekilmiş ayet ve hadisler olarak da nitelendirilmiştir. Genel itibari ile mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan bu tür eserler, kaside ve musammat nazım biçimleriyle de yazılmıştır (Canım, 2016: 212; Dilçin 2016: 188; Yıldız 2002: 57). Pendnâmelerin oluşum sürecinde yararlandığı kaynaklar arasında İslam ve tasavvuf kültürü, eski Yunan, İran mitolojisi ve Türk geleneği ön plandadır (Canım 2016: 211-213).

Nasihatnâmeler manzum veya mensur olarak telif edilen eserlerdir (Erverdi vd. 1986: 522). Genel itibari ile dinî, tasavvufî ve ahlakî mevzularda yazılmaktadır. Lakin yalnızca bu alanlarla sınırlı kalınmamış; içtimaî meseleler, iktisat, aile içi yaşam ve çocuk eğitimi gibi konularda da yazılmıştır. Hatta kimi nasihatnâmelede, devlet reisine; halka, emrindeki kişilere ve kamu malına karşı nasıl davranması, nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği gibi öğütlerde bulunmaktadır. Konu yelpazesinin geniş olması ve müellifin çok yönlü rehberlikte bulunması, nasihatnâmelerde muhtelif alanlara ait bilgileri tek bir metin içerisinde buluşturmuştur. Klasik İslam mefkûresinde din, ahlak, toplum ve siyaset birbirinden bağımsız meseleler olarak görülmemesi sonucu, bir mevzuda öğüt verilirken farklı meselelere de tabii bir şekilde geçiş yapılabilmektedir. Bu durum doğal olarak nasihatnâmeleri muhtevalarına ve aktarmaya çalıştıkları değerlere göre gruplandırmayı güçleştirmiştir. Bununla birlikte bazı nasihatnâmeler içeriklerine göre fütüvvetnâme, siyasetnâme gibi özel isimlerle zikredilmiştir (Emiroğlu 2010: 4-6). Eğitim ve bilgilendirme amacıyla yazılan edebî eserler, yalnızca divan edebiyatında değil, halk ve âşık edebiyatı geleneğinde de önemli bir yere sahiptir. Bu metinlerde kişiye ve toplumun geneline verilen nasihatler bazen açıkça, bazen de dolaylı ifadeler aracılığıyla aktarılmıştır. Bu tutum mesajın etkisini artırırken bu tür metinlere estetik bir anlatım da kazandırmıştır (Doğan 2023: 575; Karataş 2018: 243; Özsoy 2011: 213).

Nasihat kültürü Doğu edebiyatlarında Batı'ya bakarak daha köklü ve geniş çaplı bir geleneğe sahiptir. Batı'da bu tür eserler Ezop masalları gibi fabl örnekleri ile sınırlı sayıda kalırken Doğu'da hem keyfiyet hem kemiyet açısından daha üstün seviyelerde olmuştur. Sanskritçe yazılmış *Karataka Damanaka* bu türün ilk örneğidir. Pehlevice ve Süryanice'nin ardından İbni Mukaffa (ö. 142/759) tarafından Arapçaya çevrilen bu eser *Kelîle ve Dimme* adı altında meşhur olmuştur. Öğütleri direkt olarak sunmak yerine mecazî anlatı ve olaylarla aktaran eser, Doğu ve Batı coğrafyasında önemli izler bırakmış ve ona müteakiben yazılacak eserleri de muhteva bakımından etkilemiştir. Yine İbni Mukaffa'nın *El-Edebü'l-Kebîr* ve *El-Edebü's-Sağîr*'i mutluluğu ve başarıyı öğütleyen nasihatnâmelerin ilklerindedir (Canım 2016: 212).

İslamî kültür incelendiğinde seriyyede görevlendirilen kumandanlara bizzat Hz. Peygamber (sav) tarafından verilen öğüt ve komutlar, siyer kaynaklarıyla günümüze ulaşmıştır. Bu metinler yazılı nasihat

geleneğinin zeminini oluşturan erken dönem örnekleri arasında değerlendirilebilir. Bu kültür mirasını, aynı şekilde Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) ordu kumandanlarına yönelik zikrettiği sözleri devam ettirmiştir. Hz. Ali'ye (ö. 40/661) nispet edilen ve *Bir Devlet Adamına Emirnâme* başlığıyla Türkçeye tercüme edilen mektubu ve Hz. Ali'nin Mısır'a vali olarak gönderdiği Malik el- Eşter'e (ö. 37/657) yolladığı siyasetnâme türündeki *Ahdnâme*'si de muhteva ve üslup bakımından nasihatnâme türünün örneklerindendir (Çavuşoğlu 2015: 46; Yıldız 2002: 59).

İran edebiyatında da *pend* olarak adlandırılan nasihat geleneği önemli bir yer tutmuş, bu mevzular üzerinde söz söyleyen ve kalem oynatanlar üstat olarak görülmüştür. Pendnâme türünde ilklerden olan Rûdekî (ö. 329/941), *Kelîle ve Dimne'yi* nazmetmiştir. Nasihatlerle dolu Firdevsî'nin (ö. 411/1020) *Şehnâme*'si, İran edebiyatında pendnâme geleneğini ileri taşıyan Kisâi (ö. 189/805), Ömer Hayyam (ö. 526/1132), Hakîm Senâi (ö. 525/1131), Sa'dî-i Şîrazî (ö. 692/1292), Ahmet Câmî (ö. 536/1141) ve Ferîdüddîn Attar (ö. 618/1221) gibi birçok şair bu türde edebî yapıtlar ortaya koymuştur (Canım 2016: 213). Ferîdüddîn Attar'ın *Pendnâme*'si Türk edebiyatında derin tesirleri olan kıymetli bir eser olmakla birlikte tür ismi ile özdeşleşerek öne çıkan ilk örneklerden sayılmaktadır (Çavuşoğlu 2015: 46).

Türklerin nasihatnâme alanında eserler kaleme almaya başlamaları, İslamiyet sonrası döneme denk geldiği ifade edilse de (Pala 2006: 409) bu kültürün Türk edebiyatında İslam öncesinde de mevcut olduğu görülmektedir. Türk edebiyatında nasihatnâme geleneğine verilecek ilk ve en güzel örnek *Orhun Abideleri*'dir. Doğrudan nasihatnâme niteliğinde olmasa da bu yazıtlar, içerik açısından siyasetnâme özelliği göstermekte, yöneticilere ve halka yönelik nasihatler içermektedir. Netice itibarıyla bu durum, Türklerin nasihat geleneğine uzak olmadığını, bu türü oluşturan zeminin de İslamiyet öncesinde atıldığını ortaya koymaktadır. İslamiyet öncesi nasihatnâme eserleri bu yazıtlarla sınırlı kalmamıştır. İlk Türk İslam edebiyatı ürünleri olan ve nasihatnâme niteliği taşıyan *Kutatgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakâyık*'dan önce de edebiyatımızda, X. yüzyılda Sebük Tegin (ö. 387/997) tarafından kaleme alınmış bir *Pendnâme* olduğu kayıtlara geçmiştir (Yığiterol 2017: 22).

Anadolu'da ilk örnekleri Yunus Emre'nin (ö. 720/1320) *Risâletü'n-Nushiyye*'si, Mevlana'nın (ö. 672/1273) *Mesnevi*'si ve Ahmed Fakih'in (ö. tah. XIII. yy. ort.) *Çarhnâme*'si ile görülen nasihatnâme türündeki eserler, XIII. yüzyılda bu türün daha fazla yaygınlaşmasına öncü olmuştur. XIV. yüzyılda ise Hoca Mesud'un (ö. tah. XIV. yy. ort.), Sadî-i Şîrazî'nin *Bostân* adlı eserinden yaptığı manzum tercümesi olan *Ferhengnâme-i Sa'dî* dönemin dikkat çeken eserlerindendir (Pala 2006: 409-410). Aynı dönemde kaleme alınan Emir Oğlu Pîr Mahmud'un (ö. ?) *Bahtiyârname*'si dönemin önemli örneklerindendir (Canım 2016: 214). XV. yüzyıla ait bilinen ilk nasihatnâme, Hurûfî şair Refî'nin (ö. 811/1409) 1451 beyitten oluşan *Beşâretnâme* adlı eseridir. Aynı şekilde bu dönemde telif edilen ve kendinden sonraki çalışmalara da öncülük edecek olan eser Ahmed-i Dâî'nin (ö. 824/1421) Farsçadan çevirdiği 115 beyitlik *Vasiyyet-i Nûşîrevân-ı Âdil be-Püsereş*'idir. Bu eser Türk edebiyatında çocuklara yönelik yazılan

nasihatnâmelerin ilk örneği kabul edilmektedir. Mensur olarak yazılan Sinan Paşa'nın (ö. 891/1486) *Maârifnâme*'si, Gülşenî-i Saruhânî'nin (ö. 888/1483) *Dilgüşâ*'sı Dede Ömer Rüşenî'nin (ö. 892/1487) *Nasihatnâme*'si, Germiyanlı Yetimî'nin (ö. ?) *İbretnâme*'si ve Şeyh Eşref'in (ö. ?) çocuk eğitimi üzerine yazdığı *Nasihatnâme*'si de bu dönemdeki öğüt kitaplarından (Pala 2006: 410).

Türk edebiyatının zirve dönemi olan XVI. asırda, her alanda olduğu gibi nasihatnâme geleneği için de ihtişamlı bir dönem olmuştur (Pala 2006: 410). Bu yüzyılda Nidâî (ö. tah. 975/1567) ve Birgivi Mehmed Efendi'nin (ö. 981/1573) *Nasihatnâmeleri*, Kınalızâde Ali Çelebi'nin (ö. 979/1572) *Ahlâk-ı Alâî*'si ve Edirneli Nazmî'nin (ö. 967/1559) *Pend-i Attar Tercümesi* akla gelen ilk örneklerdir. Bunlarla birlikte iman ve ibadet mevzularına dair öğütlerin verildiği Cemâlî'nin (ö. ?) *Nasihatnâme*'si ve bu dönemin en meşhur nasihatnâmesi olan Güvahî'nin (ö. tah. 933/1526'dan sonra) *Pendnâme*'si ile Şemseddin Sivâsî'nin (ö. 1006/1597) *Mir'âtül-Ahlâk* ve *Gülşen-âbâd*'ı bu türün kıymetli örnekleri arasındadır (Canım 2016: 214). XVII. yüzyıl nasihat kitaplarında, dinî, ahlakî konuların yanı sıra dönemin siyasî durumunun da etkisi ile yönetime dair de öğütler işlenmiştir. Veysi'nin (ö. 1037/1628) *Hâbnâme*'si, Koçi Bey'in (ö. yak. 1650) *Risâle*'si, IV. Murad'ın musahiplerinden Aziz Efendi'nin (ö. tah. 1068/1658) *Kânunnâme-i Sultânî*'si, Kâtib Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Düstûrü'l-amel li-islâhi'l-halel*'i ve Hezarfen Hüseyin Efendi'nin (ö. 1103/1691) *Telhîsü'l-beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*'ı bu dönemde örnek olarak verilebilecek eserlerdendir (Pala 2006: 410).

Nasihatnâme türünün XVIII. yüzyılda en meşhur eseri Nâbî'nin (ö.1124/1712) *Hayriyye*'sidir. Ömer Zarîfî (ö. 1210/1795), İbrahim Nazîrâ (ö. 1188/1774-75) ve Diyarbakırlı Ahmet Mürşidî'nin (ö. 1174/1760-61) *Pendnâmeleri*, aynı şekilde İsmail Hakkı Bursavî'nin (ö. 1137/1725) *Şerh-i Pend-i Attar*'ı, Şem'î'nin (ö. 1009/1602) *Saâdetnâme*'si, Osmanzade Tâib'in (ö. 1136/1724) *Hülâsatü'l-Ahlâk*'ı ve Nahîfî Süleyman'ın (ö. 1151/1738) *Asafnâme* olarak bilinen *Nasihâtü'l-Vüzerâ* adlı mensur eseri bu dönemin öğüt kitaplarından. XIX. yüzyılda önceki yüzyıllara nazaran nasihatnâmeler yeterli ilgiyi görmemiştir. Erzurumlu Muhammed Şerîfî'nin (ö. 1260/1844) *Pend-i Gülistân-ı Şerîf*'i ve Vak'anüvis Esad Mehmet Efendi'nin (ö. 1264/1848) çocuklar için yazdığı manzum *Pendnâme*'si bu dönemin önemli örneklerindedir (Canım 2016: 215; Pala 2006: 410). Cumhuriyet'in ilanından sonra telif edilen Ali Fuat Başgil'in (ö. 1967) *Gençlerle Başbaşa*, Mustafa Kara'nın (d. 1951) *Gençlerle Gönül Gönüle*, Bilal Kemikli'nin (d.1965) *Oğul, Sen Sen Ol...* ve *Sen Sen Ol Sevgili Kızım...* da modern birer nasihatnâme olarak değerlendirilebilir (Yığiterol 2017: 32). XVIII. yüzyıldan sonra azalan nasihatnâme türündeki eserlerde, Tanzimat'la birlikte tekrar artış görülmüştür (Canım 2016: 215). XX. yüzyılın başlarında bu türde yazılan eserlerden biri de literatür kayıtlarında hakkında bilgi bulunmayan İbrahim Halil adlı bir müellif tarafından kaleme alınan *Tulûât*'tır (İbrahim Halil Paşa 1333).

Türk edebiyatında nasihatnâme türünde birçok eser kaleme alındığı gibi bu alana dair de pek çok çalışma yapılmıştır. Şeyh Eşref b. Ahmet'in (ö. ?) *Nasihatnâme*'si (Pehlivan 2001), İbrahim Gülşenî'nin (ö. 940/1534) *Pendnâme*'si (Yıldız 2002), Sıdkî Baba'nın (ö. 1928) *Nasihatnâme-i Sıdkî*'si (Koşik 2015),

Hüsrev-Zâde Ömer Sabrî'nin (XIX. yy.) *Nasihatnâme*'si (Söylemez 2020), IV. Murad için yazılmış manzum bir nasihatnâme olan Kâdirî Hüseyin'in (XVII. yy.) *Miftâh-ı Cennet*'i (Parlaklıç Mucan 2020), modern bir nasihatnâme olarak Ömer Seyfettin'in (ö. 1920) *Üç Nasihat* kitabı (Sakallı 2020) ve Yozgatlı Hüznî'nin (ö. 1936) *Nasihatnâme*'si (Eren 2021) bu gelenek içerisinde yapılan çalışmalardan bazılarıdır.

Bu çalışmada ise manzum nasihatnâme geleneğini XX. yüzyılda da sürdüren İbrahim Halil'in *Tulûât*'ı ele alınıp, incelenmiştir. Literatür taraması ve metin tahlili yöntemi ile eserin transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır. Eserdeki şiirler, muhteva, dil anlatım özellikleri ve söz sanatları bakımından incelenmiş; bunlarla beraber müellifin hayatına dair araştırma yapılmış, edinilen bilgiler değerlendirilerek sunulmuştur. Bu çalışmayla şairin ve eserinin ilim ve sanat dünyasına tanıtılması hedeflenmiştir.

1. İbrahim Halil

1.1. Hayatı

İbrahim Halil, biyografik kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan bir şairdir. *Tuhfe-i Nâilî, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Sicill-i Osmanî ve Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli* gibi yakın döneme ait başlıca biyografik kaynaklarda gerekli araştırmalar yapılmış ama müellifin hayatına dair herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Şaire ait *Tulûât* adlı eserin kütüphane kayıtlarında eser müellifi olarak *İbrahim Halil Paşa* ismi yazılmış fakat şairin eserinde ya da arşivlerde paşa olduğuna dair teyit edici bir bilgi bulunamamıştır. Hakkında sahip olduğumuz tek bilgi, eserinde kendisinin beyan ettiği hukuk mektebi mezunu olmasıdır: "Mü'ellifi: Mekteb-i Hukûkdan Me'zûn İbrâhîm Halîl" (İbrahim Halil Paşa 1333: 1). 1915-1917 yılları arasında eserini kaleme alıp yayımlayan şairin mevcut bilgilere dayanarak 1890-1893 yılları arasında doğduğu ve eserini 20 yaşından sonra kaleme aldığı tahmin edilmektedir.

Şair Allah'a hizmete kendini adanmış, kendisiyle beraber toplumu da geliştirmeyi, toplumsal düzeni korumayı bir vazife olarak görmüştür. Bu bağlamda şairin yüksek bir sorumluluk bilincinde olduğu anlaşılmaktadır. Sorumluluk sahibi olmasının yanı sıra hatasında ısrar etmeyen, insan olarak eksiklerinin olabileceğinin farkında, mütevazı bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir (İbrahim Halil Paşa 1333: 2). Ayrıca eserinde dinî muhtevaya hâkim olması, onun kıymete değer bir dinî eğitim aldığını fark ettirmektedir.

1.2. Sanatı

Müellif eserini süslü anlatımdan uzak, daha çok mananın ön plana çıktığı sade bir üslup ile kaleme almıştır. Toplum için sanat anlayışı belirgin olan şairin, klasik divan şiiri çizgisinde ilerlemek istediği ama teknik anlamda yeterli olmadığı görülmektedir. İbrahim Halil, eserinde; "Ey gâfil insân düşün bir kez...", "Müslümânlık ne demektir biliniz", "Aşhâb-ı fikr ü 'akl-ı selîmden olunuz" (İbrahim Halil Paşa

1333: 3-5) ifadeleri ile *Kuran-ı Kerim*'in akletme ve tefekküre yönlendirme izlerini üslubuna taşıdığı görülmektedir. “Dâ'imâ doğru yola gidiniz”, “Dâ'imâ işinde ol müstaķim” ve “İ'tidâli gözet külli umûrda” “Senden biñlerce insân iyilik bulsa/Zımnında zinhâr bir şey bekleme, dâ'imâ Hâķ rızâsını gözle” (İbrahim Halil Paşa 1333: 5-6) benzeri mısraları ile de okuyucuyu ahlakî ve dinî doğrulara yönlendiren bir rehber niteliği taşımaktadır. Sadece bireyi değil toplumu da muhatap alan İbrahim Halil, “Leşker-i a'dâ düşün zillate”, “Cümle mü'min mahall-i cennet ola” (İbrahim Halil Paşa 1333: 7) diyerek dostun emniyeti ve düşmanın hezimetini için temenni bulunmaktadır. Şiirlerindeki samimi üslubu dikkat çekici olan yazar, başta okuyucu olmak üzere Müslümanları; “Birâder”, “Ey oğul” (İbrahim Halil Paşa 1333: 5-15) gibi ifadeleri ile dostu, kardeşi, evladı olarak görmüş ve yer yer bu şekilde hitap etmiştir. Şairin sanatı genel anlamda akıcı bir anlatım ile yoğrulmuş sade bir üslup, mesaj odaklı öğretici ve bilinçlendirici içerikten meydana geldiği söylenebilir.

1.3. Eseri

Yazarın bilinen tek eseri *Tulûât*'dir. Kitabın mukaddimesinin sonunda 12 Mayıs 1331 tarihi bulunmaktadır. İlk sayfalarında ise eserin 1331/1915-1333/1917 yıllarında basıldığı bilgisi yer almaktadır.

2. Tulûât

2.1. Kayıt bilgisi

Eser, İstanbul'da Matbaa-yı Âmidî'de, 1333/1917 yılında basılmıştır. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, 00432 koleksiyon numaralı Hüdaî Efendi Koleksiyonu içerisinde, 365971 kayıt numarası ile bulunmaktadır. Matbu Arap harfleri ve Osmanlı Türkçesi ile basılan eserin bilinen başka nüshasına ulaşmamıştır.

2.2. Şekil özellikleri

Toplamda yirmi sayfalık eser, mensur bir mukaddime ile başlar. Eserin esas bölümü manzumdur. Eserde toplam 142 beyitten oluşan 17 farklı şiir bulunmaktadır. Didaktik bir risale özelliği gösteren manzumeler, dinî ve ahlakî muhtevalı nasihatlerden oluşmaktadır. Şiirlerin her biri ayrı başlıklar altında işlenmiş, numaralandırılırken de Arap rakamları ile gösterilmiştir. Genellikle nasihatnâme türünün özelliklerini yansıtan *Tulûât*'ta tevhit ve münacat nazım türleri de görülmektedir. Her şiirin ayrı bir bahis olarak ele alınması ve farklı başlıklar verilmesi, eserin mesnevi nazım şekline benzetilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ancak beyitlerin kendi içinde kafiyeli olmaması, şiirlerin mesnevi formuna tam anlamıyla uymadığını ortaya koymaktadır. Eserde üç gazel ve bir de kaside yer almaktadır. Aruz ölçüsüne uyan bazı beyitler bulursa da manzumelerde pek çok vezin kusuru dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, şiirlerde belirli bir veznin esas alındığını söylemek güçtür. Beyitler halinde yazılmış olan şiirlerin en kısası üç, en uzununu ise yirmi beyittir.

2.3. Dil ve anlatım özellikleri

Eserin dili sade ve anlaşılır bir yapıya sahip olmakla birlikte mensur yazılan mukaddime bölümünde sanatlı bir üslup dikkat çeker. Ana yapıyı oluşturan manzum bölümlerde ise sade bir üslup gözetilmiştir. *Anunçün* gibi eski Anadolu Türkçesi özelliği gösteren kelimelere nadiren yer verilmiştir. *İmdi* arkaik kelimesini kullanan şair, günümüzde *tadar* olarak kullanılmakta olan kelimeyi de *tatar* olarak zikretmiştir. Bu durum dönemin fonetik özelliklerini ve kelimelerin halk ağzına yansımalarının görülmesi bakımından önemlidir.

Eserde Arapça ve Farsça kelimelere sıkça yerilmiştir. *Şiyām, 'ucb, haṭab, dehr, behā'im, dergāh, pāyān, me'azalik* bunlara örnek olarak gösterilebilir. Şairin eserinde *düşman-ı bed-ıynet, ilā kıyāmi's-sā'at, pey-der-pey, şalāt-ı evkāt-ı ḥamse, pür-sürür, pür-şeref, vāşıl-ı evc-i kemāl* ve "*ser-ā-pā* gibi Arapça ve Farsça tamlamaları kullanmasıyla estetik derinlik ve süslemenin yanında ince anlam ilişkileri ile esere zenginlik kattığı söylenebilir.

Şairin çeşitli söz sanatlarını kullanarak şiirlerindeki mesajı kuvvetlendirdiği görülmektedir. İbrahim Halil daha çok telmih, teşbih, iktibas, tekrar ve tezat sanatlarına başvurmuştur. *Gelip geçer maḥlūkāt rüzgârlar gibi, zümrüd-ı 'ankā gibi ve behāyim gibi* ifadeleri teşbih sanatına verilebilecek örnekler arasındadır. Aynı şekilde *Deñizler mürekkeḥ hem cümle eṣcār daḥi kalem/Hem de yapraklar olsa varaḥ beyāna olmaz ṭāḳati* beytinde teşbih sanatının yanında, Lokman suresindeki bir ayet² hatırlatılarak iktibas ve telmih sanatları yapılmıştır. Bunun gibi *degildir aṣlā onuñ, bunuñ etiñ yemek* mısrası ile Hucurat suresine, *Ḥalka lāzımdır 'ahdine vefa* ifadesi ile de kâlû belâ ve bezm-i eleste telmihte bulunmuştur. *Cümlesi kitāb ile şābit: Masal değildir* mısrası ile de kâfir ve müşriklerin *Kur'ân-ı Kerim* için eskilerin masalı denilmesine telmih yapmıştır.³

Müellifin şiirlerindeki anlamı kuvvetlendirmek ve sözlerinin doğruluğunu desteklemek amacı ile *Taḳdir-i Ḥüdā kuvve-i bâzu ile dönmez/Bir şem'a ki Mevlā yaḳa üflemeḥle sönmez* ve *Māni'-i rızḳ olanın rızḳını Allah keser* gibi berceste beyitlerden iktibas yaptığı görülmektedir. *'Ulviyet ve süfliyyet, şöhret ve zillet, rüz u şeb, leyl u nehār* gibi zıt kavramları aynı beyitte kullanarak tezat sanatı ile manayı kuvvetlendirmiştir. Manzumede anlamı kuvvetlendirme yollarından bir diğeri de müellifin deyimlere şiirinde yer vermesi olmuştur. *Doğru yola gelmek, doğrudan şaşma, kulak vermek ve para etmez* gibi halk dilinin doğal bir parçası olan bu deyimleri kullanılarak hem okur için daha samimi hem de anlam bakımından daha etkili bir üslup benimsenmiştir.

² "Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizlerde arkasından yedi deniz katılarak (mürekkeḥ olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir." (Lokman 31/27)

³ "Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der." (Kalem 68/15)

2.4. Muhteva özellikleri

2.4.1. Mukaddime

Şair eserine “Muqaddime-i kitâb” başlıklı bir ön söz ile başlamıştır. Eserin yazılış amacına dair bilgilerin verildiği bu giriş kısmında dünyanın bir imtihan yeri olduğunu ve Allah’a karşı kulluk görevini gücü yettiği kadar yerine getirmesi gerektiğini beyan etmiştir. Boş yaşamak yerine insanın sorumluluğunu bilerek yaşaması ve hayattan ibret alması gerektiği vurgulanmıştır. Allah’ın insana verdiği vazifelerin birincisi dünyaya (vezâ’if-i dünyeviyye), ikincisi ise ahirete (vezâ’if-i uhreviyye) ait vazifeler olduğu belirtilmiş ve bu vazifeler hakkıyla yerine getirildiğinde dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşılacağı vurgulanmıştır.

Eserini Sultan V. Mehmed Reşad’a (1909-1918) ithaf eden şair, eseri yazma amacını insanlara bir hizmet olarak belirtmiştir. Bununla birlikte eserinde gayri ihtiyari oluşan eksik ve hatalı kısımlar, erbab-ı kemalin dikkatini çekip düzeltilir ise memnuniyetle kabul edeceğini de eklemiştir (İbrahim Halil Paşa 1333: 2).

2.4.2. Şiirler

2.4.2.1. Birinci şiir

Şair önce besmele-i şerife ardından *Der-beyân-ı hilkat-i kâ’inât ve en’âm-ı ilâhî* diyerek ilk şiirine başlamıştır. “Kâinatın yaratılışı ve Allah’ın nimetleri bahsi” olarak başlıklandırılan şiir, sekiz beyitten oluşmaktadır. Redife yer verilmeyen şiirde ‘-ti’ ile tam kafiye yapılmıştır. Kafiye şeması “aa, ba, ca...” biçiminde olan şiir, kaside nazım şekli ile yazılmış bir tevhid örneği olarak değerlendirilebilir. Şiirde yaratılışın Allah’ın emri ile olduğu beyan edilmiş, aynı zamanda Allah’ın sonsuz nimet sahibi olduğu vurgulanmıştır. İnsanın gaflete düşüp bunu unutmaması, hayvanlar gibi değil şeref sahibi insanlar gibi olması öğütlenmiştir. Doğru yolda olanların yücelik sahibi, olmayanların ise değersiz olacağı belirtilmiştir.

2.4.2.2. İkinci şiir

Der-beyân-ı sa’y u şabr u sebât yani “Çalışma, dayanıklılık ve kararlılığın bahsi” olarak isimlendirilen şiir dört beyitten oluşmaktadır. İlk iki beyitte ‘eyleye’ redifini kullanan şair son iki beyitte ise ‘-ti’ ile tam kafiye yapmıştır. Kafiye şeması “aa, bb, cc...” şeklinde olan şiir mesnevi nazım şekli ve nasihatnâme nazım türünün özelliklerini taşımaktadır. Sabır ve sebat ile çalışmanın öneminden bahseden şair, emek ve gayretin mükâfatının büyük olacağını ve bu şekilde çalışan kişinin dünyada izzeti bulup kalbin kasvetinden kurtulacağını ifade etmiştir.

2.4.2.3. Üçüncü şiir

Der-beyân-ı ahlâk-ı hamîde yani “Övülmeye değer olan ahlakın açıklaması” başlığı ile yazılmış, on beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmaya çalışılan şiirin bazı beyitlerinde kafiye

uyumsuzluğu vardır. Şiirde Müslümanlığı bilip doğru yolda olmaktan, Allah'a tevekkül edip selim bir akıl ile iradenin doğru kullanılmasından bahsedilmiştir. Her işte Allah'a güvenmek, akl-ı selim sahibi olmak, kâinatın yaratılışından ibret almak, hakka riayet etmek, kimsenin hukukuna ihanet etmemek hususları vurgulanmıştır. Ayrıca yazar, herkesin Allah'a ve diğer insanlara karşı sorumlu olduğunu da hatırlatmaktadır.

2.4.2.4. Dördüncü şiir

Şiir on beyitten meydana gelmektedir. *Der-beyân-ı istikâmet* yani "Doğruluk üzerinde bulunma bahsi" olarak başlıklandırılmıştır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan şiirde doğruluk ve istikamet konulu nasihatler bulunmaktadır. Müellif hayatın aşırılığından ve geçiciliğinden uzak durarak itidalli olmanın önemini vurgulamış, insanın kendi mahiyetini anlamasını, iyiliğinden karşılık beklemeden Allah'ın rızasını gözetmesini tavsiye etmiştir. *Gitmeyesin 'ale'd-devâm kahvehâneye* ve "...bu dünyâ kadar emlâkiñ olsa/Uşaklar hizmetinde kuş gibi uça mısralarında da sosyal hayata dair bazı tavsiyeler dikkat çeker. Atalet ve boş zaman geçirme yeri olarak görülen kahvehaneye karşı menfi bir düşünce ön plandadır. Mal çokluğu ve zenginliğin de bir nihayeti olduğu ve bunlarla övünmenin yersiz olduğu, Hakk'ın rızasının gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir.

2.4.2.5. Beşinci şiir

Der-beyân-ı şadâkat başlıklı sadakat konulu şiir, altı beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım şekli ve nasihatnâme nazım türüyle kaleme alınmıştır. Doğru yolun hassasiyetini belirtip ilim öğrenmeye önem gösterilmesini öğütleyen şair, insan-ı kâmilin özelliklerinden bahsetmiş, dua ederek Allah'tan yardım talep etmiştir.

2.4.2.6. Altıncı şiir

Der-beyân-ı evşâf-ı mü'minîn ü mü'minât yani "Mümin erkek ve kadınların vasıflarının açıklanması" başlığı ile yazılan şiir, sekiz beyitten oluşmaktadır. Belli bir ölçü gözetilmeden yazılan şiir, beyitlerle ve her beyit kendi arasında kafiyeli biçimde yazıldığı için mesnevi nazım şeklinin özelliklerini taşımaktadır. Müellif şiirinde iman etmenin şart olduğunu ve iman ettikten sonra peygamberin ve *Kur'an*'ın rehber edilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Namazda huzur ve huşunun öneminden, zekât vermek gerektiğinden bahsedilmiş; giybet, iftira ve zinayı terk etmenin lüzumuna değinilmiştir. Bu vasıfları taşıyan kadın ve erkek müminlerin cennete vasıl olacağı vurgulanmıştır.

2.4.2.7. Yedinci şiir

Der-beyân-ı alâmet-i kıyâmet başlıklı bazı kıyamet alametlerinin açıklandığı manzume, beş beyitten meydana gelmektedir. Yine mesnevi nazım biçimiyle yazılan şiirde toplumsal huzurun artıp mutlak barışın hâkim olacağı bir gelecek müjdelenmektedir. Müellif kıyamet alametlerine ve şeriat kitaplarına

dikkat çekmiştir. Okuyucuların alametleri öğrenmesi için de dipnotta ayrıca kıyamet alametlerini belirtmiştir. Riya ve gıybetten uzak durmayı öğütleyerek manzumesini bitirmiştir.

2.4.2.8. Sekizinci şiir

İbrahim Halil'in dünya âlemi hakkında yazdığı *Der-beyân-ı 'âlem-i dünyâ* başlıklı şiir, üç beyitten oluşmaktadır. "Aa bb cc" şeklinde kafiyelenen şiirde, dünya hayatının sırlarla dolu olduğu ve faniliği dile getirilip ibretli bir bakış açısına sahip olunması gerektiği öğütlenmiştir.

2.4.2.9. Dokuzuncu şiir

Osmanoğulları'nın methiyesi hakkında *Der-beyân-ı zuhûr-ı Âl-i 'Osmân vesâ'ire* başlıklı altı beyitlik şiirdir. Beyitlerde kafiye uyumsuzluğu dikkat çeker. İlk iki beyitte kaside nazım şekli özellikleri görülmekte fakat sonraki beyitlerde düzen bozulmaktadır. Şiirin içeriği de kaside türüne uygun olarak Osmanlı Devleti'ni övmektedir. Şiirde Osmanlı hanedanının ortaya çıkışının ilahî temelli oluşu, peygambere dayanan bir meşruiyet ve hanedanın hizmetlerini beyan etmiştir. Bu hizmetlerin birer mucize olduğunu söyledikten sonra ilim-amel ilişkisinin kurtuluşa erdirdiğini vurgulamıştır. Bu bilgiler bağlamında bakıldığında şiirde methiye ile beraber nasihat özellikleri de görülmektedir.

2.4.2.10. Onuncu şiir

İlahî kaderin beyanı, *Der-beyân-ı takdîr-i Hüdâ* olarak isimlendirilen şiir on beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım şekli ve nasihatnâme nazım türü ile yazılan şiirde Allah'ın gücü ve takdirinin üstünde bir kudret olmadığı vurgulanır. Dünyanın bir imtihan yeri olduğu ve yaratıcının insana mühlet verdiği fakat asla ihmal etmediği belirtilir. Kulların imtihan neticesini ahirette göreceğine, fiillerine karşılık cennet ya da cehennem ile mücazat verileceğini beyan eder. Şiirde Hz. Peygamber'e isnat edilen fakat hadis kaynaklarında rastlanmayan "Allah, rızka mani olanın rızkını keser." şeklinde bir söze yer verilir. Her işte bir hikmet olduğunu belirtip peygamberin uyarısına dikkat çeken yazar, doğru yolda olanın Allah'ı bulacağını öğütlemiştir.

2.4.2.11. On birinci şiir

Der-beyân-ı 'ömr-i beşer başlıklı insanlık ömrüne dair manzume üç beyittir. Son beyit hariç ilk iki beyit kendi içinde kafiyelidir. Mesnevi nazım şekliyle ve nasihatnâme nazım türünde yazıldığı söylenebilir. Hayatın geçici ve çok hızlı olduğu, bu yüzden insanın hayatı sorgulayarak yaşaması gerektiği ifade edilmiştir. Şiirde Hz. Âdem'den bugüne geldiği söylenen "İyi ve mutluluk vereni al, kederi bırak." manasındaki Arapça bir nasihat cümlesine yer verilir.

2.4.2.12. On ikinci şiir

Der-beyân-ı vefâ'-ı 'ahd başlığı altına verilen söze bağlılık konusunu ele alan şiir dört beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan nasihat konulu manzumede ahde vefanın önemi, amelde gösterişten uzak durulması, şeriati bilmenin gerekliliği, farz ve vaciplere gereken ihtimamın

gösterilmesi, Allah'ın rızasını kazandıracak ameller peşinde koşulması gerektiği dile getirilmiştir. Yazar, Allah'ın rızasına giden yolun, gece gündüz Allah'ı zikretmekten geçtiğini öğütlemektedir.

2.4.2.13. On üçüncü şiir

Der-beyân-ı binâ-yı İslâm ve ahkâm-ı şer'îyye yani "İslam'ın temel esasları ve dinî hükümler hakkında açıklamalar" başlığı ile yazılan şiir yirmi beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan manzume eserdeki en uzun şiirdir. Şair bu şiir vasıtasıyla şeri meselelerdeki görüşlerini nasihatnâme nazım türüyle aktarmaya çalışır. Şiirde farzlar, vacipler, İslam'ın şartları, İslam ve imanın farkı, *Kur'an*'ın emirlerine uymanın lüzumu, amellere güvenmemek gerektiği, günahlara istiğfar etmek gibi konular üzerinde durulur. Şeriat ahkâmının kadın erkek herkese farz olduğu, ibadette gösterişten ve Allah'ın yasaklarından uzak durulması gerektiği öğütlemiştir. Kabir hayatı hatırlatılıp peygambere salavat getirilmesi tavsiye edilmiştir.

2.4.2.14. On dördüncü şiir

Der-beyân-ı vusûl-ı ni'met ve irâde-i cüz'îyye başlıklı altı beyitlik şiirde nimetler ve cüzi irade konuları ele ele alınır. Son beyit, şekil bakımından tam uyum göstermese de, şiirin nazım şekli açısından gazel formunda yazılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. İnsanın özünün zahirinden daha önemli olduğunu belirterek şiirine başlayan şair, ilahî nimete ulaşmak için insanın çaba harcaması ve sonunda tevekkül edip Allah'a teslim olması gerektiğini nasihat etmiştir. Sabır, kanaat ve teslimiyetin önemi vurgulanmış, nasipte olmayan şeylere üzülmemek gerektiği hatırlatılmıştır.

2.4.2.15. On beşinci şiir

Şair, "Nefse hitabın açıklanması" olarak adlandırdığı şiirini iki kısma ayırmış ilkinin *Der-beyân-ı hiğâb-ı nefis-ı* şeklinde başlıklandırmıştır. On dört beyitten oluşan bu ilk şiir gazel nazım şeklinde kafiyelemeye çalışılmıştır. Şaire göre zümrüd-ü anka gibi dünyanın aslı da yoktur, her şey fanidir. Gelip geçici bu âlemde kederlenmeye gerek yoktur. İnsan kulluk vazifesine gayret etmelidir. Kulluk bilinci her daim açık olmalı, gece gündüz bu şuuru kaybetmemelidir. İnsan-ı kâmil olmanın yolu bu azim ve gayrettir. Şiirde dünya, önüne gelen her şeyi öğütmesi bakımından değirmene teşbih edilir. İbret nazarı, basiret ve akılla irfan sahipleri gibi hikmete kulak verilmelidir. Mal, mülk kabirde insana fayda vermeyecektir. Bu kararsız ve fani dünyada insan hiçbir mahlûka eziyet etmemelidir. Bu şiirinde şairin *Ne oldu saña ey gönül ötersiñ bülbül gibi* diyerek yalnızca okuyucu için değil kendi nefesine de yönelik öğütlerde bulunduğu görülmüştür. Bu zamana kadar verdiği öğütleri yineleyerek dünya hayatının geçiciliğine, dikkatli olup sabretmesi, ibret alması gerektiğine dikkat çekmiştir. Cehennem azabından muhafaza olunmak için Cenab-ı Hakk'a yalvarmıştır.

2.4.2.16. On altıncı şiir

Bir önceki şiirin devamı niteliğindeki manzume *Der-beyân-ı hitâb-ı nefis-2* şeklinde başlıklandırılmıştır. On üç beyitlik şiir şekil olarak mesnevi nazım biçimine yakındır. Şiir de müellif yine nasihatın yönünü kendi nefesine çevirmiştir. Dünya ve ahirette eyvah dememek için nefse hâkim olmak, onun heves ve arzularından yüz çevirmek hususu vurgulanmıştır. Zamanın hızlı geçtiğini bu yüzden düşünmesi ve nasihate kulak vermesi gerektiğini nefesine öğütlemiştir.

2.4.2.17. On yedinci şiir

Eserdeki son manzume, *Du'â ve İlticâ* başlığını taşıyan on iki beyitlik bir şiirdir. Mesnevi nazım şekli ile yazılan şiirde şair Cenab-ı Hakk'a içtenlikle yalvarmıştır. Şaire göre Allah lütuf ve nimetlerini inanan ya da inkârcı herkese ve her mahlûka yaymıştır. Kâinattaki her şey sabah akşam Cenab-ı Hakk'ı zikir ve tespih etmektedir. Allah varlıkları yaratmış, isim ve sıfatlarını onlara öğretmiştir. Mahlûkat içinde insanı şerefli bir varlık olarak seçmiştir. İnsanlar hikmeti gereği farklı kademe, şekil ve rızıkta yaratılmıştır. Şair Allah'tan kendisine merhamet etmesini, hayra erişmeyi, Osmanlı Devleti'nin payidar olmasını, milletin şan ve şevkete ulaşmasını talep etmiştir. Osmanlı askerinin muzaffer olup düşmanlarının kahrolması, vatan hainlerinin hüsrana uğraması ve duasının kabul olması hususlarında Cenab-ı Hakk'a yalvarmıştır.

2.4.3. Şiirlerde bulunan dipnotlar

Şair, eserine gerek derinlik katmak gerek açıklığı artırmak için çeşitli dipnotlar eklemiştir. Bu dipnotların ilki sa'y (çalışma), sabır ve sebatı konu edindiği ikinci şiirinde bulunmaktadır. Yazar her zaman sabır üzerinde olunması gerektiğini vurgulamış, ardından dipnotta sabır ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Sabrın tanımını yapıp dünyada yalnız altı şeyde acele edileceğini ve bunların da ayet, hadis ve icma ile sabit olduğunu belirtmiştir. Bu altı durumu yazar şu şekilde belirtmektedir: 1-Beş vakit namazın eda edilmesi ve yer hareketlerinden korunmak yani depremde göçük altında kalmamak, 2-İyilik etmek, 3-Evlenmek, 4-Borçların ödenmesi, 5-Cenaze namazı kılıp ölüyü defnetmek, 6- Savaşmak ve vatani savunmak.

Şair, bir diğer dipnotu dördüncü şiirinde okuyucuya aşırıktan uzak durmasını öğütlerken vermiştir. Şairin bu dipnotta, Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) *eş-Şifâ* adlı eserini şerhettiği *Şerhu's-Şifâ*'dan da yararlandığı görülmektedir. İlgili kaynaktan istifade edilerek verilen bu dipnotta insanda üç temel kuvveden (güç) bahsedilmiştir. Bunlar kuvve-i nutkiye (akıl gücü), kuvve-i gazabiye (zararlı şeyleri def etme kuvveti) ve kuvve-i shehiye (şehvet gücü)dür. Her birinde ifrat, tefrit ve itidal olan durumlar belirtilmiştir. Aklın itidali hikmete, ifratı cerbezeye (hilekârlık), tefriti ise gabavete (ahmaklık) yol açmaktadır. Gazab kuvvetinin vasatı insanı şecaate (cesaret ve yiğitlik), ifratı tehevüre (Çok kızma, öfkelenme, hiddetlenme), tefriti ise cebanete (korkaklık) götürmektedir. İnsanda

bulunan son kuvve olan şehvetin vasatı iffet (namusluluk), ifratı fücür (Ahlâk kurallarına aykırı yaşama, fuhuş ve zinaya dalma), tefriti ise cümûd (duygusuzluk) olarak açıklanmıştır.

Müellif bazı şiirlerinde birden fazla not düşmüştür. Bunlardan biri altıncı şiiridir. İlk dipnotunda müminlerin özelliklerini ve bu vasıflara sahip olanların cennete kavuşacağını belirten şair, buna delil olarak Mü'minun Suresi'ni dipnotta zikretmiştir. Şiirde not düştüğü bir diğer konu cennetin dereceleridir. Cennetin sekiz kat olduğunu ve bunların her birinin diğerinden üstün olup sırasıyla *Dāru's-Selām*, *Cennetü'l-Me'vā*, *Cennetü'l-Huld*, *Cennetü'n-Na'īm*, *Cennetü'l-Firdevs*, *Cennetü'l-Ğarār*, *Cennetü'l-Adn* ve *Vesile* olduğunu söylemiştir.

Yazarın yedinci şiirinde verdiği dipnot ise kıyamet alametleri üzerine olmuştur. Kıyametin alamet-i kebir olarak nitelenen büyük on alameti olduğu söylenmiş ve bu alametler sırasıyla; 1-Deccal'in çıkışı, 2-İsâ Aleyhisselamın gelişi, 3-Ye'cüc ve Me'cüc 4-Dabbetü'l-arz'ın çıkışı, 5-Güneşin batıdan doğması, 6-Dünyayı kaplayacak büyük bir dumanın ortaya çıkması, 7-Doğuda bir mahallin yere batması, 8-Ceziretü'l-Arab'da bir yerin çökmesi, 9-Mehdi'nin gelmesi olarak dokuz maddede sıralanmıştır.

Müellifin eserinde yer verdiği dipnotlardan biri de sekizinci şiirin başlığında bulunmaktadır. Şair, dünya âlemi hakkındaki manzumeye başlamadan önce okuyucuyu bilgilendirmek istemiştir. Âlemin varlık sürecini dört aşamada ele almış ve her birini açıklamıştır. Şaire göre âlem dört kısımdır. Bunlar 1- Ezelden insanoğlunun yaratılışına kadar olan sürece ruhlar âlemi, 2- Hazret-i Âdem'in yaratılışından başlayıp hâlâ devam eden âlem, 3- Ölümünden sur üfleninceye kadarki berzah âlemi ve 4- Ahiret âlemi ki o da yeniden diriliş ve hesaptan sonraki zamandır.

Eserde dikkate değer bir diğer dipnot da dokuzuncu şiirde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında meydana gelen birçok hadiseyi şiirinde mucize olarak niteleyen şair, ilgili dipnotta mucizenin mahiyeti hakkında bilgi vermiştir. Mucizenin yalnızca peygamberlere mahsus olduğunu beyan eden müellif, her peygamberin mucizesi sadece kendi zamanında geçerli olduğu hâlde ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) mucizelerinin hem kendi zamanında geçerli olduğunun hem de vefatından sonra kıyamete kadar peyderpey gerçekleşeceğini muteber kitaplarda yazılı olduğunu söylemiştir. Bu durumda kıyamete kadar dünyaya gelecek velilerin göstermiş olduğu kerametler de bu çerçevede değerlendirilmiştir. Her ne kadar mucize peygamberlere, keramet veli kullara has ise de bu kerametler de Hz. Peygamber'in birer mucizesi olarak telakki edilmiştir.

İbrahim Halil on üçüncü şiirinde iki ayrı dipnota yer vermiştir. İman ile İslam'ı bir gören şair şiirdeki ilk dipnotta imanı bir nura, kalbi bir lambaya ve İslam'ı da onun koruyucusu olan bir cama benzetmiştir. İslam oldukça imanın sönmeyeceğini vurgulayan şair; imanın, kalp, dil ve amel ile tasdik edilmesi gerektiğini söylemiştir. Aynı şiirdeki ikinci dipnot, beş vakit namaz hakkındadır. Bölümde beş vakit namazın ismini zikreden şair Bakara Suresi'ndeki bir ayete dikkate çekerek (2/45) huşu içinde olmayanlara bu namazların güç ve ağır geldiğine işaret etmiştir.

On dördüncü şiirde yer alan dipnotta şair, Allah'ın rızıkı kuldan önce yarattığını zikretmiştir. Hz. Âdem'in yaratılışından elli bin sene önce rızıkın belirlendiğini ve bunun güvenilir kitaplarda zikrolunduğunu ifade etmiştir.

Eserin son dipnotu on beşinci şiirde yer almıştır. Bölümde şair, *Şerhu 'ş-Şifâ'* dan naklen cehennem tabakalarını açıklamıştır. *Kur'ân-ı Kerim*'de cehennem yedi tabaka olarak zikredildiğine değinmiş ve bunlar 1-Cehennem, 2-Lezâ, 3-Hutame, 4-Saîr, 5-Cahîm, 6-Hâviye ve 7-Derk olup her birinin diğerinden daha şiddetli olduğunu söyleyerek Allah'a sığınmıştır.

SONUÇ

Kültürel kimliğin korunması ve sonraki nesillere aktarılmasında etkili bir unsur olan nasihat, ortak değerleri pekiştirmeyi amaçlayan sözlü ve yazılı bir anlatım şeklidir. Önceleri daha çok sözlü kültürde görülen nasihat anlayışı; zamanla insanlara farkındalık kazandırarak manevi destek sunan, toplumsal düzeni koruyarak kültürel devamlılığı sağlayan yazılı nasihatnâme geleneğini ortaya çıkarmıştır. Nasihatnâmeler, sadece birer edebî metin değil aynı zamanda bir milletin kültürel ve ahlakî hafızasının yansımalarıdır. Bu değerli yansılardan biri de XX. yüzyılda nasihatnâme geleneğinin devamlılığını sağlayan İbrahim Halil ve onun *Tulûât* adlı eseridir. İbrahim Halil'in bu eseri, Osmanlı'nın son döneminde dinî ve ahlakî değerlere bağlı bir dünya görüşünü aksettiren mütevası bir manzume derlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserdeki manzumelerin birçoğunun şiir tekniği bakımından kusurlu oluşu, vezin ve kafiye aksaklıkları şairin şiir sanatında yetkin bir isim olmadığını ancak düşünce ve inanç dünyasını samimi bir şekilde ifade etme amacı taşıdığını göstermektedir. Bununla beraber şiirlerin aruz veznine uydurulmaya çalışılması ve eserde nazım birimi olarak beyitlerin tercih edilmesi şairin klasik şiir geleneğinde bir eser ortaya koyma gayretine işaret etmektedir.

Kütüphane kayıtlarında eserin müellifi olarak "İbrahim Halil Paşa" gösterilmiştir. Fakat araştırmalar neticesinde İbrahim Halil'in "paşa" olduğuna dair, şairin eseri dâhil hiçbir kaynaktan, herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Şair hakkında eldeki bilgiler sınırlıdır. Kitabının ilk sayfasında kendisini hukuk mektebi mezunu olarak nitelendirmiştir. Bununla beraber eserin muhtevasından hareketle İbrahim Halil'in ayet, hadis, İslam ve Türk kültürü, Osmanlı toplumu hakkında malumat sahibi; hamiyetli, insanlara doğru yolu gösterme gayesi taşıyan şuurlu bir insan olduğu söylenebilir. Müellifin ahlakî ve dinî konuları topluma yönelik olarak ele alması, eserini telif etme sebebini topluma bir hizmet olarak göstermesi ve sade, anlaşılır bir üslup tercih etmesi, sanatının toplum için olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır.

Bir mukaddime ve on yedi manzumedan meydana gelen bu nasihatnâme, biçimsel mükemmeliyetten ziyade muhteva zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Şairin dünyayı geçici, ahireti ise ebedî bir yurt olarak görmesi; insanı Allah'ın rızasını gözetmeye, faydasız işlerden uzak durup vaktini iyi değerlendirmeye çağırması, eserin temel mesajını oluşturmaktadır. Kur'ânî bir tefekkür ile kişiyi düşünmeye ve doğru

yolda olmaya yönlendiren şiiirler; zamanın kıymeti, gayret ve sabır ile iş yapmanın değeri, ibadetlerin önemi gibi mevzularda klasik Osmanlı şiiiri ile halk ve tasavvuf edebiyatı çizgisi arasında kaleme alınmıştır. Bu yönüyle *Tulûât*, Osmanlı'nın son döneminde halkla irtibatı güçlü, didaktik karakterli dinî şiiir geleneğinin bir uzantısı niteliğindedir. Eser, aynı zamanda dönemin eğitilmiş ancak edebî sahada profesyonel kimlik taşımayan şahsiyetlerin, şiiir yoluyla ahlaki öğütlerde bulunma eğilimini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

12 Mayıs 1331 kaleme alınan eser, 1331-1333 tarihleri arasında Osmanlı Türkçesi ve matbu Arap harfleri ile basılmıştır. Genel olarak sade bir dille kaleme alınan eserde, az da olsa arkaik kelimelere ve Eski Anadolu Türkçesine ait bazı ifadeler yer verildiği görülmektedir. Eserin süslü ve sanatlı bir dil yerine sade ve duru bir anlatımla yazıldığı, bununla birlikte bazı Farsça ve Arapça kelime ve tamlamalarla zenginleştirildiği dikkat çekmektedir.

Genel itibarıyla nasihatnâme özelliği gösteren eser, tevhit bölümüyle başlamış ve münacat ile sona ermiştir. Klasik tertipten uzak olan eserde şiiirler, farklı konu başlıkları altında işlenmiş; çoğunlukla redif ve kafiyelerle ahenk yakalanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, eserin mesnevi nazım şekliyle yazıldığı söylenebilir. İbrahim Halil'in, mesnevinin yanı sıra kaside ve gazel türlerine de eserinde yer verdiği görülmüştür. Manzumelerinde şekilden ziyade anlamı öne çıkaran şair, söz sanatlarına sıklıkla başvurmuştur. Yazarın telmih ve iktibas gibi sanatlarla öğütlerini desteklediği; teşbih, tezat ve tekrar gibi sanatlarla da anlamı güçlendirip mesajın etkisini artırdığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, İbrahim Halil'in şiiirlerindeki dinî muhtevayı hem kendi birikimiyle hem de farklı kaynaklardan edindiği bilgilerle dipnotlarda şerh etmesi, eserin kıymetini artıran unsurlardan biri olmuştur.

Henüz üzerinde herhangi bir akademik inceleme yapılmamış olan *Tulûât*, Osmanlı'nın son dönemine ait edebî ve kültürel iklimi anlamaya, hukuk mezunu bir müellifin gözünden, dönemin toplumsal değerlerini yansıtmaya bakımından incelenmeye değer, aynı zamanda nasihatnâme geleneğine katkı sağlayabilecek nitelikte bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım ve Dilçin, Dehri (ed.) (2009). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanımlarıyla Tarama Sözlüğü* 6: U-Z (3. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Canım, Rıdvan (2016). *Divan Edebiyatında Türler* (5. baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çağrı, Mustafa (2006). "Nasihat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 408-409
- Çavuşoğlu, Ali (2015). *Türk İslâm Edebiyatı (Kitaplar, Türler, Devirler ve Şahsiyetler)*. Kayseri: Tezmer.
- Dilçin, Cem (2016). *Örneklerle Türk Şiiir Bilgisi* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kur'an-ı Kerim Meali*. (2017). hzl. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, Faruk (2023). "Türk Saz (Âşık) Şiirinde Nasihat". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 37: 569-597. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1405769>
- Doğan, Recai (t.y.). "Nasihat". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. C. 5. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi/Türkiye Maarif Vakfı. [Erişim tarihi: 29.04.2025]. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/nasihat>
- Emiroğlu, Selim (2010). *Türkçe Manzum Nasihatnâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Eren, H. (2021). Yozgatlı Hüznî'nin Nasihat-nâmesine Değerler Perspektifinden Bir Bakış. *Türkoloji Dergisi*, 25(2), 163-182. <https://doi.org/10.53372/turkoloji.1029512>
- Gökçe, Emrah (hzl.) (2018). *Bercestey Beyitler* (2. baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İbrahim Halil Paşa (1333). *Tulu'at*. İstanbul: Matbaa-ı Âmidi. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/365971>
- Karataş, Turan (2018). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (4. baskı). İstanbul: İz Yayınları.
- Koşık, H. (2015). "Bir Bektaşî Nasihat-Nâmesinde Sünnî İtikadı İzleri". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 1(2), 3-18. <https://doi.org/10.20322/lt.44908>
- Özcan, Hüseyin (2010). "Nasihat Destanlarının Eğitimdeki Rolü". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3(6), 58-64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/issue/36318/410684>
- Özsoy, Bekir Sami (2011). *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İskender (2006). "Nasihatnâme". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 409-410.
- Parlaklıç Mucan, Ayşe (2020). *Türk İslâm Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâmeler ve Uralı Ya 'kûb Oğlu Hüseyin'in Miftâh-ı Cennet'i*. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Pehlivan, Elif (2001). *Nasihat-Nâme Şeyh Eşref b. Ahmed*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Sakallı, Fatih (2020). Ömer Seyfettin'den Modern Bir Nasihat-Nâme Örneği: 'Üç Nasihat'. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 9(25), 61-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/57286/810560>
- Söylemez, Hüseyin (2020). *Hüsrev-Zâde Ömer Sabri'nin Nasihat-Nâmesi [Metin-İnceleme]*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler* (1986). "Nasihatnâme". C. 6. hzl. Ezel Erverdi vd. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1992). "Bezm-i Elest". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 106-108.

Yıldız, Alim (2002). "İbrahim Gülşenî'nin 'Pendnâme'si". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 57-95. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/4234/16-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler: Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yiğiterol, Ömer Faruk (2017). *Türk İslam Edebiyatı'nda Pendnâmeler ve Levhnâme: İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

3.METİN

ṬULŪ'ÂT⁴

AḤLÂḲÎ VE DÎNÎ

İNSÂNI SA'ÂDET-İ DÂREYNE VÂŞIL EDER YEGÂNE BİR EŞERDİR

MŪ'ELLİFİ

MEKTEB-İ ḤUḲŪḲDAN ME'ZŪN
İBRÂHÎM ḤALÎL

HER HAḲḲİ MAḤFŪZDUR MŪHŪRSŪZ NŪŞĀLAR SĀḤTEDİR

DER-SA'ÂDET
MAṬBA'A-YI ÂMİDİ
1331-1333

⁴ Çalışmaya konu olan matbu nüsha, Arap harfleriyle basılmış ve neşrini yapanlar tarafından çeşitli noktalama işaretleri konulmuştur. Çalışmada bu noktalama işaretleri aynen gösterilmiştir.

Muqaddime-i kitâb

Ba‘de edâ-yı mâ-vecebe ‘aleynâ:⁵

Ma‘lûm ola ki dünyâ bir dâr-ı imtîhândır. Her ferd Hâlik’ına karşı ‘ubûdiyyeti şadâkatle îfâya bi-kaderi’l-îmkân bezl-i maqderet eder ise ol derece mertebesi ‘âlî olacağı nezd-i erbâb-ı kemâlde hafî degildir. İnsân için dünyâda lâ-ıyâd yaşamağ lâıyık olmayıp muṭlakâ her şeyden ‘ibret almağ ve her işinde diğkat ve i‘tinâ ile ğâyet başîretkâr ve her mu‘âmesinde ciddiyet ve ‘azm ü metânet üzere bulunmağ elzemdir. Zîrâ insân ‘medeniyü’ṭ-ṭab‘ olarak halk buyurulmuş olduğundan hemcinsine lâıyık olduğ derecede rıfğ ile mu‘âmelede bulunup refîğ olduğ kimseniñ hidmetinde soñ vus‘ u kudreti dâhilinde çalışarak şadra şifâ verecek mertebede hayır du‘â almağa cehd ü ğayret etmelidir.

İnsânlar eşref-i maḥlûkât olduğundan taraf-ı İlahîden birtâkım teklîfât ile mükellefdir. O teklîfât başlıca ber-vech-i âtî takṣîm olunur (1) vezâ’if-i dünyeviyye (2) vezâ’if-i uhreviyye. İşte bu iki nev‘ vezâ’ifi lâıyıklıya îfâ edenler sa‘âdet-i dâreyne vâsıl olurlar. Hemân Cenâb-ı Hağ cümlemizi sa‘âdet-i dâreyne mazhar olan kullarından eyleye. Âmin bi’ḥurmeti seyyidi’l-mürselîn.

‘Aşr-ı ma‘delet-ḥaşr Hağret-i Ğazî Sultân Meḥmed Hân-ı hâmisde ‘âcizâne tahrîr edilen bu eser maḥzâ ebnâ-yı cinsime bir hidmet-i müfteḥire olarak yazıldığından ḥasbe’l-beşeriyye vâki‘ olan ḥatî’ât ü sehviyyât nezd-i erbâb-ı kemâlde görüldüğünde taḥṣîḥ olunur ise minnetdâr kalırım.

Dersa‘âdet, 12 Mayıs 331

İ.Ḥ

s. 3 **Bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm**

ṬULÛ‘ÂT

1

Der-beyân-ı ḥilḳat-i kâ’inât ve en‘âm-ı ilâhî

1. Şun‘-ı Hağ’la oldu bu kevn ü mekânıñ ḥilḳati
Emr-i Hağ’la oldu bu ins ü cin mevcûdiyyeti
2. Ey ğâfil insân düşün bir kez unutma zinhâr rıḫleti
Ki ol rütbe bulasıñ dâreynde ‘izzeti
3. Tefekkür ile bulmuştur her bir mü‘min şöḫreti
Behâ’im gibi olma ki bulmayasıñ zilleti
4. Ki cümle umûru bil olur bi-emr-i ilâhî

⁵ Arapça bir ibare olup “Üzerimize düşeni eda ettikten sonra” anlamındadır.

Şaymaqla tükenmez ol Hüdâ'nın ni'meti

5. Deñizler mürekkebe hem cümle eşcâr dañi kalem
Hem de yapraklar olsa varağ beyâna olmaz tãğati
6. Eger der iseñ bileyim insân-ı kâmilî
Ki dâr-ı dünyâda bulunmaz bir zerre anıñ miñneti
7. İnsân odur ki ancak Mevlâ'ya olur hîdmeti
Hem de dâr-ı fenâda ermez bir ferde anıñ zañmeti
8. Fağat bu hâlde bulunanlar bulur her dem 'ulviyyeti
'Aksi yola gidenlere gelir dehriñ süfliyyeti

s. 4

2

Der-beyân-ı sa'y u şabr u şebât

1. Bir kişi kim hîdmete sa'y eyleye
Dañi külli umûrunda cehd eyleye
2. Hem rûz u şeb sa'yinde şebât eyleye
Hem de bi'l-cümle şabr ü teennî eyleye⁶
3. Bulur ol kimse dâreynde 'izzeti
Leyl ü nehâr zâ'il olur qalbiniñ qasveti
4. Hayâtı müddetince tatar cümle lezzeti
Pek mübârek olur anıñ vaşf u mâhiyeti

3

Der-beyân-ı ahlâq-ı hamîde

1. Müslümânlık ne demektir biliñiz
Dâ'imâ toğru yola gidiñiz
2. Hakk'a tefvîz-i umûr eyleyerek
Aşhâb-ı fikr ü 'akl-ı selîmden oluñuz
- s. 5 3. Ey 'akl u fikri perişân insân
Hilkât-ı kâ'inâta bir baksañ
4. Büyüğünden küçüğüne dek bir nazâr
Ederek anlardan bir 'ibret alsañ
5. Hakk bizi ne için yaratmış
Elbette vardır bunda bir iş

⁶ Şabr: Âlâm ve şedâ'ide karşı muqâvemet göstermek demek olup ancak dünyâ ve mâfihâda altı şeyde 'acele edilmek lâzım geldiği âyât-i kerîme ve ehâdîş-i şerîfe ile şâbit olduğu gibi bu husûsda icmâ'-ı ümmet dañi vâki' olmuşdur ki şunlardır: (1) Evkât-ı hamсениñ edâsı ve hareket-i arzdan muhâfaza ya'nî enkâz altında bulunmamağ çâresine bi-kaderi'l-imbân tevessül etmek (2) İhsân etmek (3) Te'ehhül etmek (4) İfâ-yı düyûn (5) Şalât-ı cenâze ve defn-i meyyit (6) Muhârebe ve müdâfa'dır.

6. Dememiş ki irâdeñ küllîsi elde
Fağat cüz'isini yedine vermiş
7. İnsāna lâzım hağğa riāyet
Daği hem-cinsine etmeye ihānet
8. Zāten şābitdir sende bir düşün
İhānetiñ soñu degil mi 'uğūbet
9. Birāder ben 'ācizāne eyledim tefhīm
Siz de lâzım gelenlere eyleyiñ ta'mīm
10. Hemān Hağ Te'ālā kılsun mü'minī
Cennetü'l-a'lāda cümleten ten'im

4

Der-beyān-ı istikāmet

1. Dā'imā işinde ol müstakīm
Ne pek ağır ne de tiz; olma sağīm
- s. 6 2. İ'tidālî gözet küll-i umūrda⁷
Tā ki muhtāç olmayasıñ nāmerde
3. Düşün bir def'a ki insān ne demek
Degildir aşlā onuñ, bunuñ etiñ yemek
4. Gitmeyesiñ 'ale'd-devām kahvehāneye
Ki düşmesin nāmıñ sağır pāyeye
5. Taşavvur fevkinde rütbeñ artsa
Deñizler kadar emvālīñ olsa
6. Yüz bu dünyā kadar emlākiñ olsa
Uşaklar hidmetinde kuş gibi uça
7. Senden biñlerce insān iyilik bulsa
Zımnında zinhār bir şey bekleme, dā'imā Hağ rızāsını gözle
8. Budur saña ancağ benim niyāzım
'Arif iseñ gūş u kabūl et sözüm
9. Demeyesin şağın şöyledir böyle
Eger ister iseñ gelmek toğru yola
10. Mümkün olduğı kadar gösterdim saña

⁷ İnsānda mevcūd kuvā-yı selaşeniñ derecātı ber-vech-i zīrdir:

Esāmī-i kuvā

Kuvve-i nuṭqīye
Kuvve-i ğazabiyye
Kuvve-i şehvāniyye
(Şerhüş-şifā 120)

İ'tidāl

Hikmet
Şecā'at
'İffet

İfrāt

Cerbeze
Tehevür
Fücūr

Tefrīt

Ğabāvet
Cebānet
Cümūd

Sağ oldukça sen toğrudan şaşma

s. 7

5

Der-beyân-ı şadâkat

1. Râh-ı Hağ incedir gâyet
Sözlerime eyle çok diğkat
2. Hem de kıl fazlaca ihtimâm
Belleyesiñ cemî'-i mesâ'ili tamâm
3. İnsân-ı kâmilîñ şanı olmağdır şadığ
Ki her umûrunda ola cümleye fâ'ik
4. Daği ola ni'am-ı dâreyi zâ'ik
Hem olur râh-ı Hağğ'a sâlik
5. Şıdğla du'â-h'vân olalım Rabb-ı 'izzete
'Asâkir ü mücâhidîn girsin gayrete
6. Leşker-i a'dâ düşsün zillete
'Umûm du'â eylesin cem'iyete

6

Der-beyân-ı evşâf-ı mü'minîn ü mü'minât

1. Mü'min iseñ eger inân Hâllâğ-ı lem-yezele
Hem enbiyâyı kıl taşdığ kitâbı da al ele
2. Buyurmuşdur ânda Tañrı Te'âlâ
Cümle mü'min mağall-i cennet ola
3. Ez-cümle Furğân'da beyân buyrulmuş
Ki evşâfi hâ'iz olan cenneti bulmuş
- s. 8 4. O evşâfi size haber vereyim⁸
Cümlesiñ bir arada zıkr edeyim
5. Her kim namâzında eyleye hużü'
Hem Hâlık'a karşı eyleye huşü'
6. Kim ki gıybet ve bühtanı terk eyledi
Her kim emvâl-i zekâtı i'tâ eyledi
7. Kim ki zinâya tağarrub etmedi
Her kim 'ahdine vefâ eyledi
8. Her kim edâ-yı şalâta müdâvim oldu
İşte bu kişiler cenneti buldu⁹

⁸ Cenâb-ı vâcibu'l-vücûd, mefîzü'l-hayr ve'l-cüd Hazretleri Qurân-ı Kerîm ve Furğân-ı Mübîn'in (Mü'minûn) nâm-ı süre-i şerîfesiniñ baş tarafında işbu evşâfi beyân buyurmuşdur.

⁹ Cennetiñ sekiz derecesi vardır ki Furğân-ı Hakîm'de mezkûrdur:

7

Der-beyân-ı 'alâmet-i kıyâmet

1. Bir gün gelir cümle işler düzelir
Hattâ kurd ile koyun daği geçinir
2. Kimseniñ bir zerre burunu kanamaz
Hiçbir ferd bir derde giriftâr olmaz
- s. 9 3. Zamân-ı mezkûru ister iseñ bilmek
'Alâmet-i kıyâmeti diler iseñ görmek¹⁰
4. Şer'î kitâblardan añlamak lâzım
Halka riyâ, zemm ü gıybet ne lâzım
5. Oğu añla sözüm yalan degildir
Cümlesi kitâb ile şâbit: Masal degildir

8

Der-beyân-ı 'âlem-i dünyâ¹¹

1. Söyle ki ne istersiñ bu dünyâda
'Aceb ne esrâr var dâr-ı fenâda
- s. 10 2. Ey gönül düşün bir kere demişler
Niçin fenâ ile tevsîm etmişler
3. Bak 'ibret al her gelen geçer gider
Anuñcündür ismine fenâ derler

9

Der-beyân-ı zuhûr-ı Âl-i 'Osmân vesâ'ire

1. Hâmdu minnet ol Hüdâ'ya verdi bize himmeti
Ki zuhûra geldi imdi Âl-i 'Osmân devleti
2. Mine'l-evvel ile'l-âhîr muharrerdir tevârihde
Gerek berren gerek bahren vukû' bulan hîdmeti

(1)Dâru's-Selâm (2) Cennetü'l-Me'vâ (3) Cennetü'l-Huld (4) Cennetü'n-Na'îm (5) Cennetü'l-Firdevs (6) Cennetü'l-Karâr (7) Cennetü'l-'Adn (8) Vesile olup şırasıyla her biri yek digeinden a'lâdır. Allâh'ım yessirlenâ yâ Rabbe'l-'âlemîn.

¹⁰ Başlıca 'alâmet-i kıyâmet ondur: Bunlara 'alâmât-ı kebîre daği derler.

(1)Hürûc-ı Deccâl (2)Nuzûl-i 'İsâ 'Aleyhi's-selâm (3)Hürûc-ı Ye'cûc ve Me'cûc (4)Hürûc-ı Dâbbetü'l-arz (5)Güneşin mağribden tulu'u (6) Duhan (7) Maşrıkdan bir mahallîñ yere göçmesi (8)Cezîretü'l-'Arab'dan bir cezîrenin aşâğı göçmesi (9)Zuhûr-ı Mehdî 'Aleyhi's-selâm

¹¹ 'Âlem birkaç kısımdır (1) 'Âlem-i ervâh olup ezelden hilkat-i Âdem'e kadar devâm eden zamândır. (2) 'Âlem-i dünyâdır ki hilkat-i Âdem'den ilâ-mâşâ'l-İllâh devâm eden müddettir. (3) 'Âlem-i berzah olup mevânîñ kabre girdiği zamândan nefh-i şûra kadar devâm eden zamândır. (4) 'Âlem-i âhirettir ki nefh-i şûr ya'nî ba'sû'l-mevten yevmü'l-haşr u hesâba kadar güzerân eden müddettir ki kütüb-i mu'tebere cümlesi mufaşşalan beyân olunmuşdur.

3. Cümlesi ol hizmetin yegân yegân mu'cizedir¹²
Ki her ne beyân olmuş vaktinde olacaktır
- s. 11 4. Çün bu sözlerin her biri peygamber haberidir
Elbette ki şüphesiz kizbden beridir
5. Ne olur idi insanlar hep 'âlim olsa
'İmleriyle daği hem 'âmil olsa
6. Rûz u şeb hizmetlerinde devâm ile
Dâreynde fevz ü felâha mazhar olsa

10

Der-beyân-ı taqdir-i Hüdâ

1. "Taqdir-i Hüdâ kuvve-i bâzu ile dönmez"
"Bir şem'a ki Mevlâ yağa o şu'le sönmez"¹³
2. Gerçi bu böyledir zerre şüphe yok
Zirâ 'ademden vücûda geldik şüphe yok
3. Ma'azâlik Hüdâ eyledi imhâl
Hâşâ işinde eylemez ihmâl
4. Ki kullarını berâ-yı imtihân dâr-ı fenâda
Ef'âline göre mükâfât eder 'uqbâda
5. Verdi birtakım haşletler kim kullarına
Anıyla gurûr gelmesin zâtlarına
6. İşte bu haşâ'ili eyledi yekdigere sebeb
Kimsenin yenilmeye elbette haqqı bî-sebeb
- s. 12 7. Bunuñ diğkat edecek aşıl şurası
Kişinin dünyâda olan me'vâsı
8. Bilâ-sebeb ü 'âdet olsa idi
'Aleyhi's-şalâtü ve's-selâm Efendimiz buyurmaz idi

¹² Mu'cize mutlakâ peygamberân-ı 'izâm-ı 'aleyhimü's-şalâte ve's-selâm hazaratına mahşûş olup her peygamberin mu'cizesi kendi hâl-i hayâtında zâhir olur idi. Halbuki Nebî-yi âhir zamân Peygamber-i 'âlî-şanımız seyyidü'l-beşer ü şefî-i rûz-ı mahşer şalla'l-lâhu te'âla 'aleyhi vessellem Efendimiz Hazretleri'niñ mu'cize-i enver-i bâhireleri min-kañle subhâniyye hem hâl-i hayâtlarında hem de zamân-ı 'âlîlerinden soñra ilâ kıyâmi's-sâ'at pey-der-pey zuhûra gelecegi kütüb-i mu'teberede beyân olunmuşdur. Şu hâlde kıyâmete kadar dünyâya gelecek velîlerden zuhûr eden keşf ü kerâmet daği beyân olunan mu'cizeye dâhildir. Faqat hâriku'l'âde zuhûr eden zevât-ı 'âliye eger nebî ve yâhud resûl ise havârik-i mezkûreye (mu'cize) ve şâyet velî iseler (kerâmet) denilir. Ammâ o (kerâmet) yine peygamberin bir mu'cizesidir.

¹³ "Taqdir-i Hüdâ kuvve-i bâzu ile dönmez/Bir şem'a ki Mevlâ yaka, üflemele sönmez" şekli ile Ziya Paşa'ya atfedilen beytin ikinci mısrası "Bir şem'i ki Hak yandura bir veçhile sönmez" biçiminde şair Kâni'ya atfedilmiştir (Aksoy&Dilçin 2009: 4280).

9. Ne demiş bil ey aḥî anı meger:
“Mâni’ -i rızq olanın rızkını Allah keser”¹⁴

10. İşte bu kulağıñızda küpe kalsın
Toḡru olan dâ’imâ Mevlâ’yı bulsun

11

Der-beyân-ı ‘ömr-i beşer

1. Ey oḡul fikr eyle bir kere kendiñ
Bu fâ’nî dünyâda ne alıp ne verdiñ
2. Ğâyet kışadır ‘ömr-i beşer
Nehr-i serî’ü’l-cereyân gibi geçer gider
3. Der Hâzret-i Ādem’den beri naşihat
“Ḥuz mâ şafâ, da’ mâ keder.”¹⁵

12

Der-beyân-ı vefâ’ -i ‘ahd

1. Halka lâzımdır ‘ahdine vefâ
Zinhâr eyleme ‘amelinde riyyâ
- s. 13 2. Şerî’atde lâzım olanı bileyim der iseñ
Ferâ’iz, vâcibâtı hemândem öğren
3. Rûz u şeb Ḥüdâ’yı zikr eyleyen
Bulur Mevlâ’yı, rızâyı gözleyen
4. Bu sözü burada itmâm eyledim
Bir nebze vezâ’ifden beyân eyledim

13

Der-beyân-ı binâ-yı İslâm ve aḥkâm-ı şer’iyye

1. Dinleyiñ Müslümânlar biraz sözümü
Mesâ’il-i şer’iyyeye ḥaşr ettim özümü
2. Vezâ’if-i İslâm’ı ne demek biliñ
Ferâ’iz, vâcibâtı biraz fark ediñ
3. Cümlece ma’lûm olan bir şey vardır
Ki İslâm’iñ şartı o da beşdir

¹⁴ Şair bu beyti Hz. Peygamber’in bir hadis-i şerifi gibi nakletse de orijinali “Zâlimin rişte-i ikbâlini bir âh keser/Mâni-i rızq olanın rızkını Allah keser” olarak bilinmektedir. Bu söz Türk edebiyatında sıkça atf yapılan ancak şairi bilinmeyen bir beyittir. Bu nedenle “lâedri” (bilinmeyen) olarak kaydedilmiştir (Gökçe 2018: 96).

¹⁵ Arapça bir ibare olup “İyi ve mutluluk vereni al, kederi bırak.” manasına gelmektedir.

4. Gerçi imān ile birdir İslām¹⁶
Ol imān eden olur İslām ile tām
- s. 14 5. Biri budur ki şalāt-ı evkāt-ı hamse¹⁷
Gözü aç bağ kimse girmez kafese
6. Digeri oruc ki şıyām-ı Ramazān
Vesīle-i hasene ile oluruz gufrān
7. Biri i 'tā-yı zekātır ğaniye kırkda bir
Nereñ eksilir ey ğanī fakīre verseñ yılda bir
8. Digeri 'ömründe bir hac etmek
Lazımdır ğaniye muṭlaḳa gitmek
9. Hem söyle her zamān kelime-i tevḥīd
Ber-murād eylesin Yezdān-ı vahīd
10. Bu ta 'dād olunan şerā' itī gör
Mükelleftir bununla ināş u zükūr
11. O emr-i Qurān'a eyle itā'at
Nevāhī-i Sübhāniyye'den kaç be-ġāyet
12. Olsun dünyā ve āḫiretiñ ma 'mūr
Hüriler şevḳ ü şādından eylesin sürür
13. Velākin şunu da bil ey aḫī meger
'İbādetden gelirse zātına 'ucb eger
14. Bil cehennemdir seniñ maḫalliñ
Tevbe ile tebdīli mümkün yeriniñ
- s. 15 15. Dünyāda iken fırsattan istifāde
Niçin etmeyelim Haḳ'dan istifāze
16. Ey birāder düşün ḳabri bir kere
Su 'āl, cevābı, fikr et bir def'a
17. Nerdesiñ mü' min denilse saña
Diyebilecek misiñ aceb yā Rabbenā
18. Geldim seniñ ḫuzur-ı ma 'nevīñe
Ḫadd ü pāyān yok seniñ in 'āmına
19. Ben faḳīri eyle Yā Rab pür-sürür
Ola ḳalbim tā-be-ḳiyāmet mesrür

¹⁶ İslāmiyet imānıñ muḫāfazasıdır çünkü imān nurdur. Mahalli ḳalbdır. Nitekim fenārıñ camı, lambanıñ şışesi olduĝu şüretde derünündeki şu 'le sönmez. Anıñçün ḳalben imānı tasdīḳ, lisānen ikrār zāhiren 'amel-i şālih lazımdır.

¹⁷ Şalāt-ı evkāt-ı hamse: şabāḥ, öğle, ikindi, akşam, yatsı namāzlarıdır. Qurān-ı Kerīm'de evā'il-i süre-i şerīfe Baḳara'da edā-yı şalāt ḫāşī' iniñ ğayrı olan kimselere ġāyet güç ve ağır geldiĝi beyān buyrulmuştur.

20. Gūş eyle sözüm virde devām et
Rūz u şeb şalavātı itmām et

14

Der-beyān-ı vusūl-ı ni'met ve irāde-i cüz'īyye

1. Ey oğul şūrete degil bak sīrete
Hüdā bizleri hemān erdire cümleten rif'ate
2. Ey şāhib-i 'aql u iz'ān olan insān
Ni'mete nā'il olmağ elbet muhtāc bir himmete
3. Sen kendini ne şandıñ meger ey benī-Ādem
'Aceb murād-ı ilāhīsiz mümkün mü vuşul devlete
4. Şarf eyle irādeñi kıl teşebbüş her işe
'Aķibetinde ol mütevekkil ol Cenāb-ı 'izzete
- s. 16 5. Var ise kısmet çıkar elbet naşibiñe
Yok ise eger çekme ğam bolca çek bir enfiye
6. Seni halk etmeden rızkıñı halk etti Celil¹⁸
Müstakim olmağ dilersen hizmet-i Mevlā'ya gel

15

Der-beyān-ı hiķāb-ı nefis-1

1. Ne oldu saña ey gönül ötersiñ bülbül gibi
Beyābānda tolaşırısñ çobānsız koyun gibi
2. Zinhār düşünme çok bu fānī dünyāda
Ki aşlı yokdur her şeyiñ zümrüd-ı 'ankā gibi
3. Ne derler ise desinler hidmetine devām et
Şaķın öyle düşünme serser tavuğlar gibi
4. Rūz u şeb ğāfil olma ifā-yı umūrundan
Ki insān-ı kāmil olasıñ cümle şādıklar gibi
5. Bu dünyā fānīdir saña yalan mı gelir
Zirā her gün gelip geçer maħlūkāt rüzgārlar gibi
- s. 17 6. 'Ādetā un mişillü ögüdüdür benī-Ādemi
Hem ğayrı maħlūku 'umūmen degirmen gibi
7. Sen ey dāniş nazar-ı 'ibretle bir bak
Kulağ ver cümle söze ol şāhib-i 'irfān gibi
8. Başıretle diķkat eyle kıl mürüvvet inşāf et
Ta'aķkul eyle düşün hāli şāhib-i iz'ān gibi

¹⁸ Erzāk muķadder-i benī-Ādem, hiķkat-i Ādem'den elli biñ sene evvel halk buyurulduğı kütüb-i mu'teberde beyān olunmuşdur.

9. Ey nefis fikr etmez misin kendi bir kere
Hüküm ile gezdirirsin insanı behâyim gibi
10. Rûz u şeb Hâkk'ı düşün gâfil olma
Ki bu dünyâda bulunmaz cemâdât gibi
11. ne zamân fikir etseñe bir kere
Erişdiñ bir ana ki karîb-i kıyâmet gibi
12. 'Aceb 'umûm-ı mâl ü emlâk çî-fâ'ide
Soyup kabre götürürler bi'l-cümle 'üryân gibi
13. Şağın cefâ etmeyesin bir ferde
Pâra etmez düşünmek soñra kumrular gibi
14. Hemân cümle mü' minîni Cenâb-ı Rahîm
Yağmasın Rabb'im cehennemde haşablar gibi¹⁹

s. 18

16

Der-beyân-ı hüfâb-ı nefis-2

1. Dehr içinde gönül tarlığın nedendir bilmiş ol
Bir girdâba düşmüşsün ki tarik-ı hayra çıkmaz yol
2. Ne oldu saña ey nefis her ârzüñu icrâda
Fevt etmezseñ fırsatı eylersin isrâfı bol bol
3. Saña derim bir naşîhat tâ tutar iseñ ne ni'met
Tutmaz iseñ sen eger hâzırdır bi'l-cümle zağmet
4. Hem dünyâda hem dahî âhirette tâ
İster iseñ dememek (vâ hasretâ)
5. Kıl sözüme velev cüz'î bir nazâr
Kalb nûrlansın, tâzelensin cigerler
6. Bilmiş ol ki bu söz gitmez pek boşa
Tâ cennete giresin koşâ koşâ
7. Ammâ sen inanmaz iseñ vücûd-ı cennete
İmkânı var mı Hâkk'ın saña minnet etmege
8. Diler iseñ i'tikâdını eyleyip bir kemâl
Kadriñ eylersin pür-şeref, vâşıl-ı evc-i kemâl
9. Diler iseñ muhayyersin her umûrda
Ne vechile hareket gerek bir düşün de

¹⁹ Cehennem yedi tabakadır ki Furkân-ı 'Azîm'de mezkûrdur (1) Cehennem (2) Lezâ (3) Huşame (4) Sa'îr (5) Cahîm (7) Hâviye derk olup her biri sırasıyla yek digerdendir. Ne'üzü bi'l-İlâhi min şerri'l-'uqûbât (Şerhuş-Şifâ 438)

- s. 19 10. Āna göre nefis mizānı bir tart
Cümle heyecanı gönlünden bir at
11. Ne zamānlara geldik bir kere bak
Hemān yüzümüz aķ ede Cenāb-ı Hāķ
12. Haftalar, günler, hattā sā'āt
Sür'at kaķarı gibi geçiyor evķāt
13. Bu ķadar naşihatdan ey nefis, fā'ide göremez iseñ hayfā
Mine'l-ezel ile'l-ebed²⁰ yuf borusu saña

Münacāt-ı Kağıyü'l-Hacāt

17

Du'ā ve İlticā

1. Ey Yezdān-ı bī-zevāl, ey Hüdāvend-i kerīm
Bir yüzünde eyledin luţf u ni'metiñ herkese ta'mīm
2. Cümle maħlūķuñ ser-ā-pā müvaħħidden mülhide
Nām-ı 'ālīñi şubħ u mesā zıkr ü tesbīħ etmede
3. Yārātdıñ cümle maħlūķı esmāyı ta'līm eyledin
Hem eşref-i maħlūķ olan insānı tekrīm eyledin
4. Kimine verdiñ bir yurd kimisine bir ocaķ
Düşman-ı bed-tıynet olan kaķar elbet köşe bucaķ
- s. 20 5. Kimisi oldu zengīn kimisi faķır
Ağniyāya farz düşünmek nerede bulsa bir haķır
6. Çünkü taķdīr-i 'izzetiñdir bu maħzā seniñ
'Aķlı ermez, gücü yetmez kimseniñ
7. Kıl teraħħum hālimize ver 'umūmen şevketi
Hayra erişdir hemān bizi zāt-ı a'lāñ hürmeti
8. Pāyidār olsun ile'l-ebed Āl-i 'Oşmān devleti
Yā ilāhī sen sevindir böylece bu milleti
9. Hem dağı efrādıyla olā ittihād cem'iyeti
Millet-i İslāmīye'niñ hars-ı şān u şevketi
10. A'dāyı kıl cümleten maħhūr
'Asākir-i 'Oşmānīyeyi eyle çok manşūr
11. Hem 'umūm vaţan u millet hā'inleriñ
Elleriñ kır hā'ib ü hāsir eyle emelleriñ

²⁰ Arapça bir ifade olup, "ezelden ebede kadar" manasında kullanılmaktadır.

12. Du'âmız eyle kabûl, kıl fazlıña merhamet
Lütfuñla yâ Rab edelim cennetine 'azîmet

Şoñ